

Денисюк О.М.,
д.е.н., професор,

Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

ПРОБЛЕМИ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙ В НАУКОВО-ДОСЛІДНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Анотація. У статті розглянуто специфіку інновацій в науково-дослідну діяльність і зазначено важливу роль впровадження методів та прийомів внутрішнього аудиту, їх адаптацію саме до найбільш ризикованого сектору, яким є науково-дослідна діяльність, а також оцінки ефективності інновацій в таку діяльність.

Ключові слова: середовище внутрішнього контролю, внутрішній аудит, задачі внутрішнього аудиту оцінки ефективності інвестицій в науково-дослідну діяльність.

Постановка проблеми. Сучасні умови фінансування інвестиційної діяльності в Україні характеризуються, з одного боку, значною інтенсифікацією традиційних процесів розробки нової техніки і технологій, збільшеним рівнем конкуренції з зарубіжними аналогами пропонованої продукції, а з іншого – значно меншими можливостями фінансування дослідницьких робіт як зі сторони держави, так і зі сторони комерційних замовників. Однак є і позитивні фактори: якщо в минулі роки багато розробок не впроваджувались, залишались на папері, то тепер навряд чи знайдеться замовник і виконавець – державний, комерційний чи внутрішній, який дозволить би собі розкіш необгрунтованої, непрогнозованої чи неприбуткової в майбутньому розробки. Значна частка розробок здійснюється з внутрішніх резервів промислового виробника або самої фірми-розробника, тому економічні показники сучасних дослідно-інноваційних робіт в основному є визначальними для долі як самих нових розробок, так і для науково-дослідних колективів, що ці роботи виконують. Використання сучасних методик фінансово-економічного аналізу дає можливість оцінити рентабельність діяльності будь-якої сфери виробництва. Отже, виявлення основних проблем і підходів на етапах внутрішнього аудиту ефективності інвестицій в науково-дослідну діяльність є важливим аспектом якісного економічного аналізу.

Актуальність даної статті полягає у визначенні специфічних аспектів внутрішнього аудиту, що повинні забезпечити високу якість і впевненість в інформації та інших видах інноваційної продукції науково-дослідної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження в системі внутрішнього контролю є досить популярною темою, яку не обходить жодний науковець з аудиту. Питанням теоретичних основ внутрішнього аудиту присвятили свої праці багато відомих вчених, зокрема: західні – Р. Адамс, Є. Аренс, К. Маутц, Д. Робертсон, Г. Шараф; російські – Р. Алборов, В. Андрєєва, Ю. Дапиловський, Я. Соколов, А. Шеремет; українські – М.Т. Білуха, О.С. Бородкін, Ф.Ф. Бутинець, Т.М. Банасько, Б.І. Валуєв, Н.І. Дорош, М.В. Кужельний, О.А. Петрик, О.Ю. Редько, К.І. Редченко, В.С. Рудницький, Б.Ф. Усач, Т.П. Каменська, І.Г. Крупельницька та ін. Зокрема, проблемам організації і методології внутрішнього аудиту було

присвячено праці вітчизняних та зарубіжних вчених: В.В. Бурцева, Л. Драгуна, В.М. Мельника, Л.О. Сухарєвої, Т.В. Фоміна.

Мета статті полягає у визначенні акцентів у проведенні внутрішнього аудиту інноваційних, науково-дослідних робіт, які обумовлені своєю специфікою і в подальших дослідженнях сформувати ефективну комплексну модель внутрішнього аудиту, орієнтовану на забезпечення максимально високого рівня впевненості замовника, при високому рівні невизначеності інноваційних або науково-дослідних результатів на початкових етапах, що проект буде успішним.

Виклад основного матеріалу дослідження. Значна роль внутрішнього аудиту, зумовлена революційною реорганізацією в методах управління підприємствами і організаціями та необхідністю прийняття швидких і оптимальних управлінських рішень на основі об'єктивної і достовірної оцінки результатів господарської діяльності. Можна з певністю констатувати, що в такій інформаційно насиченій і складній системі, як сфера інноваційних досліджень, сьогодні як ніколи актуально постає проблема дієвого внутрішнього аудиту. Причому внутрішній аудит повинен бути пристосований до специфіки розробок і відслідковувати часто неформальні процеси творчої виробничої діяльності науково-технічного підприємства [1].

За даними статистичних досліджень, ситуація на науково-дослідному ринку змінюється на краще. У 2014 р. кількість підприємств, які використовували передові технології у своїй діяльності, зросла до 1 636 одиниць. Кількість впроваджених технологій становила 17 442, з яких 43,5% терміном упровадження до трьох років; 30,1% – від чотирьох до дев'яти років; майже кожна четверта технологія використовується 10 років і більше.

На інновації підприємства витратили 7,7 млрд. грн., у тому числі на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 5,1 млрд. грн. (або 66,5% загального обсягу інноваційних витрат), на внутрішні та зовнішні науково-дослідні розробки – 1,7 млрд. грн. (22,8%), на придбання інших зовнішніх знань (придбання нових технологій) – 47,2 млн. грн. (0,6%), інші витрати становили 0,8 млрд. грн. (10,1%).

Основним джерелом фінансування інноваційних витрат залишаються власні кошти підприємств – 6540,3 млн. грн. Обсяг коштів державного і місцевих бюджетів становив 349,8 млн. грн., вітчизняних та іноземних інвесторів – 146,9 млн. грн., кредитів – 561,1 млн. грн.

Впровадження інновацій у 2014 р. здійснювали три чверті інноваційно-активних промислових підприємств (1 208). Упроваджували інноваційні види продукції 600 підприємств, кількість таких видів становила 3 661 найменування, з них 1 314 – машини, устаткування, апарати, прилади. Нові технологічні процеси запровадили 614 підприємств. Кількість процесів становила 1 743, з них маловідходних, ресурсозберігаючих – 447.

У 2014 р. 905 підприємств реалізували інноваційну продукцію на 25,7 млрд. грн., або 2,5% загального обсягу реалі-

зованої промислової продукції. Реалізацію продукції за межі України здійснювали 295 підприємств, обсяг якої становив 7,5 млрд. грн. [2].

Майже кожне четверте підприємство реалізовувало продукцію, що була новою для ринку. Обсяг такої продукції становив 7,1 млрд. грн., майже її половину (40%) 85 підприємств поставили на експорт. Значна кількість підприємств (787) реалізовувала продукцію, яка була новою виключно для підприємства. Її обсяг становив 18,6 млрд. грн., чверть якої (25,6%) 238 підприємств реалізували за межі України. Цілком зрозуміло, що при таких показниках, де підприємства використовують більше 6,5 млрд. грн. власних ресурсів, контроль і аналіз є першочерговими для обліку і прийняття рішень.

У вказаному сенсі внутрішній аудит є тією ланкою, яка охоплює весь процес управління зворотнім зв'язком і забезпечує користувачів і замовників достовірною оперативною інформацією. Зазначена функція описує *середовище контролю* – один із п'яти основних компонентів внутрішнього аудиту. До таких компонентів також відносять: *оцінку притаманних ризиків, контроль забезпечення належного рівня впевненості; облікову систему* – як джерело інформації і засіб управлінського зв'язку; *моніторинг* – як засіб оцінки процедур і методів внутрішнього контролю. Зазначені компоненти є основними об'єктами внутрішнього аудиту ефективності інвестицій [3].

В науково-дослідних організаціях внутрішній контроль і аудит визначаються специфікою діяльності. Внутрішні аудитори повинні проводити аналіз фінансово-господарської діяльності, планів та проектів на предмет відповідності фактичних результатів поставленим цілям і завданням, для визначення ефективності отриманих результатів. Не завжди внутрішнім контролем і аудитом може займатися окремий відділ – як через обмеженість числа співробітників, так і в силу значної специфічності виробничих процесів при виконанні інноваційних та дослідницьких робіт. Тому найбільш дієвим є внутрішній контроль, що здійснюється систематично як керівництвом підприємства, так і відповідальними виконавцями окремих тематик, фахівцями планово-економічної служби та матеріально-технічного забезпечення. Такий контроль в першу чергу повинен бути направлений на: дотримання встановлених процедур і повноважень при прийнятті управлінських рішень, пов'язаних з інтересами підприємства, його власників і замовників; виконання вимог законодавства, нормативних актів; прийняття вчасних і ефективних заходів з усунення виявлених недоліків в діяльності підприємства. А внутрішній аудит повинен дати належну оцінку як системі фінансового та управлінського обліку, так і системі внутрішнього контролю. Для цього у внутрішньому аудиті можуть, зокрема, застосовуватися процедури отримання доказів: перевірка і спостереження, запит і підтвердження, підрахунок і аналітичний прогноз.

На думку автора, розробка методик і рекомендацій щодо проведення внутрішнього аудиту з точки зору ефективності управління інвестиціями повинна враховувати такі положення:

- як будь-яка складна система, організація сфери науково-дослідних робіт (НДР) повинна мати незалежні внутрішні зворотні зв'язки, що відслідковують ефективність функціонування системи;
- рівень конкуренції наукової і технічної продукції зростає настільки, що без солідного економічного підґрунтя стало взагалі неможливо створювати інформацію і виробити, що претендують на ринковий успіх;
- економічні методи планування, бухгалтерського обліку, управлінського контролю, функціонально-вартісного аналізу

потребують нестандартних підходів і сучасних методик, щоб відповідати інтересам користувачів і міжнародним стандартам обліку і аудиту.

Ми пропонуємо для організації та забезпечення високопрофесійного внутрішнього аудиту ефективності інвестицій дотримуватись поетапного комплексного підходу.

Внутрішній аудит ефективності інвестицій повинен використовуватися як інструментарій для оцінки науково-технічного рівня і фінансового стану підприємства і для оцінки змін цих показників під впливом техніко-економічних факторів. Водночас внутрішній аудит і аналіз є найважливішими засобами виявлення внутрішньогосподарських резервів поліпшення інвестиційної привабливості і фінансового стану підприємства. Внутрішній аудит виступає інструментом для розробки управлінських рішень, направлених на посилення фінансового стану підприємства, засобом побудови прогнозного балансу, а також використовується для оцінки професійної майстерності та ділових якостей керівників підприємств, його підрозділів і окремих фахівців.

Аудит ефективності інвестицій ми пропонуємо проводити в наступній послідовності.

На початковому етапі попередньо вивчається фінансовий стан підприємства на основі його бухгалтерської звітності. При цьому перевіряється фінансове положення, виявляються основні тенденції його зміни за попередній період. Після цього приймається рішення про доцільність проведення поглибленого аудиту з виявлення впливу основних факторів на зміну інвестиційної привабливості і фінансового стану підприємства і виявленню резервів підсилення його фінансової стійкості.

Детальний аудит ефективності інвестицій пропонується проводити в наступній послідовності.

- На його першому етапі здійснюється аудит структури вартості майна і коштів, вкладених у нього. Передусім звертається увага на раціональність і обґрунтованість розподілу майна між основними засобами, виробничими запасами і затратами, дебіторською заборгованістю і нематеріальними активами підприємства. Водночас з цим застосовуються певні процедури щодо власного капіталу і його значення в формуванні майна підприємства і його взаємозв'язок з чистими активами. В подальшому проводиться аудит впливу основних техніко-економічних факторів на зміну структури загальної величини вартості майна в звітному періоді в порівнянні з бізнес-планом і попереднім періодом. При цьому виявляються внутрішньогосподарські резерви підвищення стійкості фінансового стану.
- На другому етапі перевіряються склад, структура і вартість майна з позицій його визнання, оцінки і обліку. Водночас тестується вплив структури капіталу в взаємозв'язку зі структурою майна на платоспроможність підприємства. Після цього тестується вплив основних факторів на зміну ліквідності майна підприємства і його платоспроможність. Після цього проводять аудит внутрішніх резервів підвищення платоспроможності і дається оцінка рівня фінансової неспроможності (банкрутства підприємства).
- На третьому етапі визначається стан та облік оборотних засобів та власного капіталу, їх формування, надходження та вибуття, ступінь фінансової стійкості підприємства за таким критерієм, як його забезпеченість власними оборотними коштами, фінансова незалежність, раціональність використання чистого прибутку і амортизації. Обчислюється рівень забезпеченості власним капіталом основних, оборотних коштів і нематеріальних активів. Після цього виявляються вплив основних факторів на зміну фінансової стійкості і внутрішньовиробничі резерви її підвищення.

- На четвертому етапі оцінюється ефективність використання майна підприємства, визначення собівартості продукції, послуг, розподіл витрат в звітному періоді, рентабельність і конкурентоспроможність продукції, що випускається. Далі визначається вплив основних факторів на зміну ефективності використання майна і рентабельності продукції в звітному періоді в порівнянні з бізнес-планом і попереднім періодом. Тут же виявляються можливі резерви підвищення рентабельності продукції і ефективності використання майна.

- На заключному етапі аналізу перевіряють доцільність розробки і реалізації управлінських рішень, направлених на поліпшення фінансового стану підприємства і забезпечення інвестиційної привабливості планованого проекту (розробки).

Внутрішній аудит інвестиційної привабливості проекту в зв'язку з фінансовим станом підприємства може проводитися з різноманітними акцентами і ступенем глибини, в залежності від основних категорій його користувачів та їх економічних інтересів.

Висновки. Таким чином, внутрішній аудит при виконанні інноваційних, науково-дослідних робіт набуває особливої ролі, доповнюючи систему управлінського обліку і внутрішнього контролю. Так, по-перше, внутрішній аудит не має обмежень, притаманних зовнішньому аудиту (час, обсяг, специфіка). По-друге, він надає керівництву обґрунтовану впевненість щодо економічності та продуктивності діяльності підприємства чи установи.

Узагальнюючи викладене, можна констатувати, що інструментом внутрішнього аудиту інноваційних, науково-дослідних робіт є сукупність методів, які забезпечують ефективну діяльність, дають системну оцінку економічності та ефективності господарських операцій, продуктивності та результативності в досягненні цілей.

Особливістю внутрішнього аудиту при виконанні інноваційних, науково-дослідних робіт є те, що він вимагає застосування процедур, які повинні відображати специфіку кожного етапу виконання робіт, а це дає можливість також застосувати запропонований нами етапний підхід.

Література:

1. Редько А.Ю. Внутренний аудит – основные понятия и определения / А.Ю. Редько // Проблемы экономической безопасности предприятий в условиях рыночных отношений и роль внутреннего аудита в її забезпеченні: матеріали круглого столу; Одеський державний аграрний університет. – Одеса, 2012. – С. 9–15.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/express/expres_u.html.
3. Крупельницька І.Г. Методико-організаційні аспекти внутрішнього аудиту інвестицій в нові проекти та їх техніко-економічний аналіз / І.Г. Крупельницька // Розвиток системи обліку, аналізу та аудиту в Україні: традиції, проблеми, перспективи: збірник тез доповідей V наукової конференції пам'яті д.е.н., проф. О.С. Бородкіна. – Київ: ДАСОА, 2007. – С. 165–170.

Денисюк О.М. Проблемы внутреннего аудита эффективности инвестиций в научно-исследовательскую деятельность

Аннотация. В статье рассмотрена специфика инноваций в научно-исследовательскую деятельность и указана важная роль внедрения методов и приемов внутреннего аудита, их адаптации к наиболее рискованному сектору, которым является научно-исследовательская деятельность, а также оценки эффективности инноваций в такую деятельность.

Ключевые слова: среда внутреннего контроля, внутренний аудит, задачи внутреннего аудита оценки эффективности инвестиций в научно-исследовательскую деятельность.

Denysyuk O.M. Problems of internal audit efficiency investments in scientific research activities

Summary. The specificity of innovation in scientific research activities and noted the important role of implementation methods and techniques of internal audit, their adaptation is the most risky sector, which is the research activities and innovation in evaluating the effectiveness of such activities.

Keywords: internal control environment, internal audit, internal audit tasks of assessing the effectiveness of investment in research activities.